

6 - januari 2000

* *Stichting Heemkunde Heer* *

't Äörke is een uitgave onder verantwoordelijkheid van:
Stichting Heemkunde Heer.

Registratie-nummer K.v.K.: 14.058.332
Postbank 807 33 90 Bankrek.: 89.66.34.248 (SNS)

Bestuur der Stichting:

Voorzitter: **W. Eggen** tel. 043 - 361 24 05
Secretaris: **P. Wetzels** tel. 043 - 321 92 37
Penningmeester: **G. Kickken** tel. 043 - 362 34 89

Redactie 't Äörke:

G. Eggen tel. 043 - 356 07 21
P. Wetzels tel. 043 - 321 92 37
G. Wijts tel. 043 - 361 12 24
Redactie-adres: Hoogveerlinxstraat 113, 6211 AP Maastricht.

't Äörke verschijnt 4 x per jaar, en wel in de maanden januari, april, juli en oktober.

Abonnementen:

f. 20,— per jaar bij vooruitbetaling te voldoen.

Losse nummers - voor zover beschikbaar - f. 6,—

N.B. Bij verzending per post wordt de prijs verhoogd met portokosten, afhankelijk van bestemming.

Aan publicaties in 't Äörke, zoals hierboven omschreven, wordt uiterst zorgvuldig aandacht besteed. De Stichting Heemkunde Heer, en/of individuele bestuursleden der Stichting, en/of de redactie, en/of individuele leden der redactie, en/of individuele publicisten van deze uitgave kan (kunnen) nimmer aansprakelijk gesteld worden voor eventuele onjuistheden of omissies en de gevolgen daarvan.

Tekening voorpagina: Bär Heuts.

— ISSN 1388 - 8471 —

't Äörke 6 - januari 2000

Inhoud:

<u>Pag.</u>	<u>Onderwerp:</u>	<u>Auteur(s):</u>
1	Inhoudsopgave.	-
2	Het (voormalige) patronaat.	(Ellen Stevens/Wiel Eggen)
15	De Heugemer overlaat.	(Gér Wijts)
16	Wie 't hoog water kaom...	(Gér Wijts)
20	Aantekeningen van Pastoor Rutten (<i>Deel 6</i>)	(Ger Eggen)
23	Lambertus Heuts van D'Heerewegh	(Leon G.G. Heuts *)
25	Tina Welzen-Aarts ("Tien van Lecie")	(Wiel Eggen)
30	De stoomtram door Heer	(Gér Wijts)
35	Water.	(St. Heemkunde Heer)
36	"Juffrouw" Gommans.	(Ger Eggen)
36	Bijzondere Veldeke-uitgave.	(St. Heemkunde Heer)

*) Bijdragen van derden.

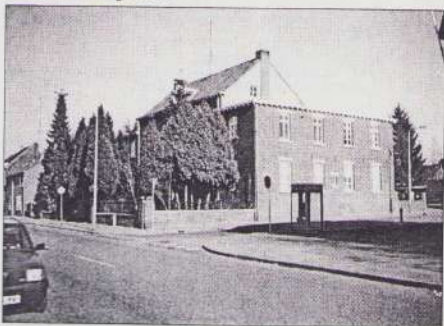
Het (voormalige) patronaat.

Het (vroegere) patronaat in de voormalige gemeente Heer is een van de opmerkelijke gebouwen die Heer rijk is. Het pand heeft een lange geschiedenis doorgemaakt; een geschiedenis die het waard is gememo-reerd te worden. In de reeds verschenen literatuur over Heer werd nooit veel aandacht aan het pand geschonken. De Stichting Heemkunde Heer probeert met dit historisch overzicht in deze leemte te voorzien. Graag willen wij op deze plek het Kadaster Limburg te Roermond (en met name de heer Jos Roemen) hartelijk danken voor hun medewerking tij-dens ons onderzoek. Eveneens dank aan het echtpaar Janssen-van der Sterren uit Berg en Terblijt voor hun mondelinge toelichting.

De ontstaansgeschiedenis van het pand.

De geschiedenis van het in de volksmond genoemde pand "patronaat" aan de Dorpstraat 109 begint als een boomgaard. Bij de eerste officiële in kaart brenging van Heer (1840-1844) werd het perceel om-schreven als boom-gaard. In de O.A.T. (= Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, de eerste kadastrale regi-stratie) van het kadas-ter Limburg staat onder nummer 462 vermeld dat Pieter Vaessen, her-bergier te Scharn, eigenaar was van een boomgaard van 35 roeden, 20 ellen groot.

In 1859 wordt een akte van openbare toewijzing van onroerende goede-ren opgesteld (1). In deze akte verkoopt Pieter Vaessen (vader, rentenier,

Het patronaat, vóór de verbouwing. Er is dan nog maar een dakkapel (boven de entree).

weduwenaar van Elisabeth Lenaerts, wonende te Maastricht) samen met zijn kinderen enkele goederen. Een van deze goederen wordt als volgt omschreven: "Een boomgaard gelegen aan de Dorpstraat te Heer, groot volgens meting vierendertig roeden twintig ellen, kadastraal bekend onder sectie A nr. 1763. Deze boomgaard is thans als tuin bebouwd." Over de openbare verkoop staat geschreven: "Het perceel boomgaard, thans tuinland, (...) ingezet aan de som van f 1.120,= is eindelijk toege-wezen en definitief verkocht aan (...) Desiré Jan Hubert Leesens, alhier tegenwoordig en in koop aannemende voor een totale som van f 1.130,25 en heeft de koper na voorlezing geteekend." Uit de akte blijkt dat er naast Desiré Leesens nog enkele andere bieders waren, echter het hoogste bod kwam van Leesens.

Desiré Leesens kocht het stuk land om er een kapitale woning te bou-wen. Over het hoe en waarom is tot op heden niets gevonden in de ar-chieven. Aan de hand van een kadastrale optekening uit 1861 kunnen we echter vaststellen dat het pand tussen 1859 en 1861 gebouwd moet zijn. De bakstenen die nodig waren voor de bouw van de woning wer-den gebakken in een in de directe omgeving staande "brikkenoven". Leesens had de productie zelf in handen. De ovenproductie werd na het gereedkomen van het pand doorverkocht (2).

In het pand bevond zich een handmatige waterophaalpomp. Wanneer we de tekening van 1921 nader bekijken dan zien we dat er op een af-stand van enkele meters van deze waterput een privaat was. Dit was een grote, in de grond gegraven bak waar de fecaliën terecht kwamen. Voorts is bekend dat op de plek waar later de toneelzaal van het Patronaat stond, een veranda was gebouwd.

De familie Leesens.

Wie was Desiré Jan Hubert Leesens eigenlijk? Hij werd in Heer geboren op 31 maart 1824. Hij was ge-huwd met Theresia De Pollard. Zijn vader (Thomas Leesens) was burgemeester van Bemelen. Desiré Leesens was lange tijd gemeente-ontvanger en lid van de gemeenteraad. Meerdere perioden was hij

Desiré Leesens.

tevens wethouder. Hij was lid van het Kerkbestuur, in de functie van secretaris, o.a. ten tijde van de aanbesteding van de nieuwe kerk (gereedgekomen in 1905). De subsidieaanvragen aan o.a. gemeente Heer en Provinciale Staten werden door hem aangevraagd en medeondertekend. Desiré Leesens was een van de oprichters van het St. Caeciliakoor in 1857. (In het uitbreidingsplan "Achter de Kerk" werd door de toenmalige gemeenteraad van Heer besloten een straat naar hem te vernoemen.)

Desiré Leesens bewoonde het pand tot aan zijn overlijden in 1914. Zijn enige kind, dochter Sophia kwam op zijn verzoek met enkele van haar kinderen bij hem wonen rond 1895-1896. Sophia Leesens was na haar huwelijk met de Eugène de Quay (achterneef van oud-premier Jan de Quay) naar Cuyck verhuisd. Tijdens dit huwelijk zijn acht kinderen geboren, zeven dochters en een zoon, ook Eugène genoemd. Van slechts twee kinderen is bekend dat ze mee naar Heer verhuisden. Cato en Eugène waren de enigen die bij de Burgerlijke Stand Heer ingeschreven stonden. De andere zes meisjes zijn vroeg gestorven of naar het klooster gegaan. Van Cato de Quay is bekend dat zij op 25 januari 1910 met Baron Jan Frederik van Voorst tot Voorst en Schadewijk in het huwelijk trad en enkele jaren in het pand Dorpstraat 109 woonde (3).

Na het overlijden van Desiré Leesens (op 15 mei 1914) verviel het huis aan zijn dochter Sophia Leesens. In 1919 verkocht Sophia Leesens het pand aan Joseph Ubachs, molenaar te Rothem, die gehuwd was met Anetta Bovens (4). In de akte van verkoop staat omschreven: "Huis met tuin, lustbosch en verdere aangehoorigheden gelegen aan de Dorpstraat Heer" Sectie A nr. 2168 en 2669 groot negen en veertig aren, zestig centiareen. Het in de bovengenoemde akte omschreven "Lustbosch" kan men als volgt verklaren. In de 19e eeuw was er onder de welgestelde burgers een trend om van de stad naar het platteland te trekken. Het landelijk aspect voerde hierbij de boventoon, er was een vloeiende overgang tussen stad en platteland, tussen buitenhuis en herenboerderij, tussen siertuin en moestuin. De tuinen bij dit soort buitenhuizen waren vol doorkijkjes, maar in essentie besloten, een serie kamers en indien mogelijk een serie pleinen en vergezichten. Over de term "Lustbosch" zei de Leidse tuintheoreticus Pieter de la Court (1664-1729): "... dat

zijn de rechte vermaekplaatsen, daer de bezitters toegelegd hebben om door kunst alom de natuur na te bootsen, ten minsten koste de ziel te verkwikken, de tong te streelen en het oog door beschouwing van onderscheiden veldvermaeckelijkheden te verlustigen ...". Of de tuin van Leesens inderdaad als een lustbos was ingericht is de vraag. Er is alleen bekend dat er grote fruitbomen en een zomerhuisje achter in de tuin stonden.

Ubachs kocht het pand en omliggende delen voor de prijs van f 11.500,= . De bedoeling van Ubachs was om in het pand een graanmolen te bouwen, maar door omstandigheden ging dit niet door.

Het (oude en) nieuwe patronaat en de (aan)koop in 1921.

In 1921, pas twee jaar na aankoop verkocht Ubachs het pand aan het Kerkbestuur van de R.K. Parochie St. Petrus Banden te Heer (5). (De mededeling van Van de Venne over de rechtstreekse aankoop van het pand door het Kerkbestuur van de familie de Quay is niet juist. Dat geldt ook voor het jaar van aankoop (6).)

Het Kerkbestuur betaalde f 13.000,= voor het gebouw. De koopakte werd ondertekend door de toenmalige pastoor van Heer Josef Heijnen. Na de aankoop kreeg "het" patronaat de functie als zodanig. Maar in feite moeten we in 1921 spreken over het "nieuwe" patronaat. Want er was al eerder een patronaat. Gevestigd in de oude kerk, bij de meesten van ons bekend als de oude St. Annaschool, tegenwoordig Kinderopvang Sterre.

Wellicht moeten we hier even stilstaan bij het woord patronaat. Volgens Wolters' Handwoordenboek/Nederlands/Koenen heeft patronaat drie betekenissen:

- (1) Het ambt of de waardigheid van patroon; beschermheerschap ;
- (2) (R.K.) vereniging onder leiding van een geestelijke en leken;
- (3) (België) de gezamenlijke werkgevers, de patroons.

Gelet op de (politieke) situatie van begin deze eeuw sluit de tweede verklaring het meest aan. Het oprichten van een "patronaat" voor de opvang en ontspanning van de jeugd was voor de R.K. geestelijken en/of leken een wapen tegen het opkomend socialisme.

Dat het Kerkbestuur dit pand kocht had een oorzaak. De Zusters van Opveld stopten met het geven van lager onderwijs, door onenigheid met het Kerkbestuur. Aangezien het onderwijs doorgang moest vinden ging men op zoek naar een andere locatie. Het oog viel al gauw op de Oude Kerk. Deze werd grondig verbouwd en er werd een vier klassig schoolgebouw ingericht. Het patronaat en de tekenschool voor jongens werden hierdoor op de eerste verdieping geïnstalleerd. Waarschijnlijk is het aantal leerlingen daarna zo toegenomen dat men in 1921 opnieuw moest uitbreiden. Het Kerkbestuur heeft toen besloten het pand van molenaar Ubachs te kopen (omdat zijn plannen niet doorgingen) en richtte hier een nieuw patronaat in. Het was in deze periode dat het pand Dorpstraat 109 de functie als patronaat kreeg. Aan de voorzijde van het pand werd in een nis een wit beeld geplaatst. Waarschijnlijk was dit een St. Joseph met kind beeld, echter concrete bewijzen hier-

voor ontbreken. Sommigen spreken over een Heilig Hart beeld. Op 4 augustus 1921 werd door kapelaan Johannes Jacobs een aanvraag ingediend bij het college van B & W te Heer (zie afdruk hiernaast) voor de bouw van een zaal aan de achterzijde van het Patronaat (7).

*Aanvraag tot verbouwing
van het bestaande pand
met 4 etages
n. l. 2 huiskamers en
2 onschijnruimten*

Heer, 4 Aug 1921

Edel Hebbende Heeren!

*4 aug 21
1921*

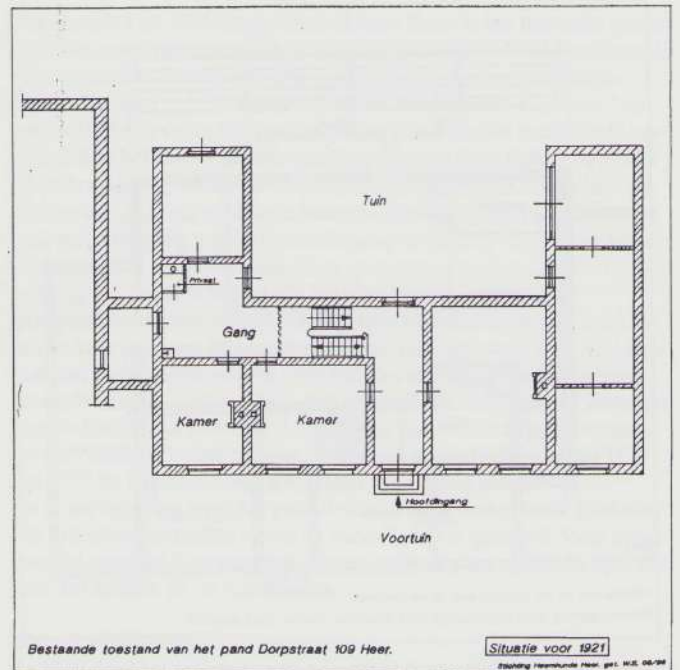
*Ondergetekende Jaarw. Johannes Jacobs
verzoekt U. Edel Hebbende Heeren te willen
vergunning te willen verlenen tot het verbouwen
van het huis Dorpstraat 109 Heer tot 2119
in twee gesloten en gedeeltelijk open zaal
een eiken zaal (voor Heeren) en een eiken
zaal (voor Vrouwen) aan het bestaande pand
Ten dienste van de Gemeente van Heer*

Van W. Edel Hebbende Heeren

*de Voorzitter J. van der
Heer*

*de Secretaris J. van der
Heer*

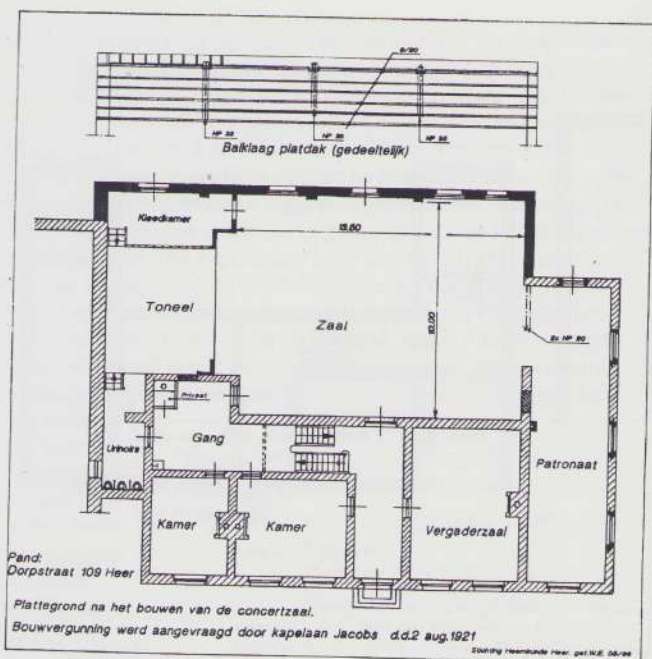
Het handgeschreven verzoek van kapelaan Jacobs, voor de verbouwing van het bestaande pand.

Bestaande toestand van het pand Dorpstraat 109 Heer. Situatie voor 1921. Afdruk van het plan no. 10.1. 1921.

Reconstructie plattegrond vóór verbouwing 1921.

De nieuwe zaal was bestemd voor patronaat, gymnastiek, vergaderingen, concerten, duiventoonstellingen, etc. Maar ook de andere ruimten van het pand zouden voor veel doeleinden gebruikt worden. o.a. door Het St. Caeciliakoor, de Kajotters, de mandolineclub en de Gymnastiekvereniging. Tevens werden er bijeenkomsten gehouden, zoals de parochietraites, en missies die herhaaldelijk in Heer voorkwamen.

Boven: Reconstructie plattegrond ná verbouwing 1921

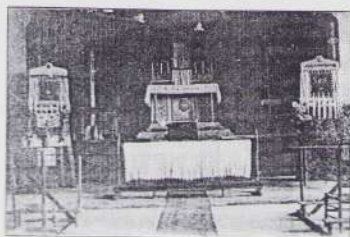

Foto links:
De nieuwe zaal werd ook gebruikt voor het houden van zogenaamde "retraites".
In 1931 vond een dergelijke retraite plaats van 1 februari t/m 6 april!

Tussen 1941 en 1951 was ook het Groene Kruis in het Patronaat gevestigd. Het werk omvatte voornamelijk zuigelingen- en consultatiebureau en vaccinaties. Toneelvoorstellingen werden ook regelmatig uitgevoerd. Zo werd in 1953 enkele malen de "Kaptein van Kopenick" opgevoerd. Een soort musical in het Maastrichtse dialect (met enkele vertalingen in het Heers) geschreven door Guus en Fons Olterdissen. Met in de hoofdrol Pierre Quaden, in Heer beter bekend als "Bojsche". Op de dag van de grote watersnoodramp in Zeeland (1 februari 1953) was ook een uitvoering gepland. Men begreep in de loop van de dag dat er zich een grote ramp had voltrokken en besloot de opbrengst van de uitvoering ten goede te stellen aan het Nationale Rampenfonds. Het pand bood naast allerlei verenigingen en activiteiten ook onderdak aan enkele gezinnen (beheerders). Vanaf mei 1928 werd door het gezin van Jan Hub. Vaessen-Aarts twee benedenvertrekken en een waskeuken gehuurd. In oktober 1933 werd een deel van het patronaat verhuurd aan de familie Beckers-Cox. Later aan de familie Beckers-Heinemans. In een (thans niet meer bestaand deel van het pand) woonde van 1927 tot 1937 de familie Aerts-Cadier, later een familie Storms. In de oorlogsjaren werd het pand door de Duitsers in gebruik genomen. En tijdens de bevrijding waren de Amerikanen er gelegerd. Voor zover bekend werd het Patronaat toen alleen als bivakplaats gebruikt door zowel de Duitsers als de Amerikanen.

Eerste uitbreiding.

In 1947 deed het toenmalige kerkbestuur een verzoek aan de bisschop van Roermond om het patronaatsgebouw nogmaals te mogen uitbreiden (8). De uitbreiding was noodzakelijk omdat er te weinig vergaderruimten in het pand waren en het meisjesjeugdwerk vanuit het gebouw van de zusters in Opveld naar het patronaat was overgebracht. De oude bouwvallige bergplaats van het patronaat werd afgebroken en daarvoor in de plaats kwam een zaal die van binnen aansloot aan de kleedkamers van de toneelzaal. De nieuwe zaal werd 12 bij 7 meter groot zodat de beide zalen aan 200 mensen plaats konden bieden. Het ontwerp van de nieuwe zaal werd gemaakt door de heer Weerts, bouwkundig opzichter van de gemeente Heer en tevens Kerkmeester. De bouw werd begroot

op f 10.000,= . Echter met oude bouwmaterialen en toegezegde gratis nieuwe materialen werden de kosten beperkt tot ongeveer f 7.000,= . De gemeente Heer kocht een strookje grond van het terrein, voor het verbreden van de weg en het leggen van een trottoir. De prijs bedroeg f 2,64 per m². Het te verkopen aantal m² werd geschat op 150 m². Maar dat was nog niet alles. De gemeente stelde voor het hele achterliggende patronaatsterrein af te graven en te egaliseren. Hierdoor ontstond een mooi sportterrein. De gemeente kocht de afgegraven grond en betaalde hiervoor f 0,10 per m³. Men rekende op 2.000 m³ zodat het geheel een mooie tegemoetkoming in de kosten zou opleveren. De uitbreiding werd een vrij sober bouwwerk zonder veel architectonische hoogstandjes. Vanuit de nieuwe zaal was het "toilet" niet direkt bereikbaar. Wilde men gebruik maken van het toilet dan moest men naar buiten gaan en aan de achterzijde van de zaal kon men dan het toilet vinden. Toilet kon men het eigenlijk niet noemen. Het was een enkele ruimte, afgeschermd door een deur die aan de onderkant ongeveer 25 cm open was. Ook aan de bovenkant was een vrij grote opening. Zodoende hadden weer en wind te allen tijde vrij spel. Voor de heren werd een urinoirruimte gemaakt. Onder een open afdak werd een stuk gevel bepleisterd, in de vloer een gootje gemaakt en naar buiten toe afwaterend gemaakt. De bouw van de zaal werd opgetrokken in spouwmuur, doch zonder isolatie. De raamkozijnen waren van staal met enkele beglazing. Hoe de verwarming in de wintermaanden plaatsvond is niet bekend. Ondanks deze - naar de huidige maatstaven - tekortkomingen bleek de zaal in een behoefte te voorzien.

Tweede uitbreiding.

Op 26 juli 1957 deed Pastoor Boosten een verzoek aan B & W van Heer om verstrekking van een verlot A, inhoudende de verkoop van zwak-alcoholhoudende dranken (9). Deze aanvraag werd tevens gericht aan de Inspecteur voor de Volksgezondheid, belast met het toezicht op de naleving van de Drankwet.

De verlichting alsmede de ventilatie bleken niet aan de eisen te voldoen, maar men dacht - na enkele ingrepen - aan het besluit te kunnen voldoen. De vergunning werd uiteindelijk verleend onder de voor-

waarde dat een defect stel draairamen zou worden hersteld en dat er geen verandering zou worden verricht waardoor toetreding van daglicht en buitenlucht zou verminderen (10).

Keren we terug naar het patronaat in zijn geheel, dan kunnen we vaststellen dat het pand nog meer functies heeft vervuld. Zoals de vele tentoonstellingen die er plaatsvonden en de vele jubilea van verenigingen. Het St. Caeciliakoор had er haar repetitielokaal. Op woensdagavond en 's zondags na de hoogmis werd er "gerepeteerd" (geoeffend). Het knapenkoор kwam hier eveneens oefenen. Vele (ex-)leden zullen zich de St. Nicolaasvieringen herinneren in het repetitielokaal. Sinterklaas sprak de jonge zangers aan op hun gedrag in het voorbije jaar.

Maar Sinterklaas kwam niet alleen voor de leden van het koор. Ook de K.A.B. (Katholieke Arbeiders Bond) had haar domicilie in het patronaat. Aldus werd Sinterklaas na een rijtoer door het dorp in het patronaat ontvangen, waarna de kinderen van de leden bij de goedheiligman mochten komen en een presentje ontvingen.

Ook de jeugdverenigingen hadden in het patronaat hun clublokaal. Maar er was een duidelijke scheiding van jongens en meisjes. De jongens (van Jong Nederland) hadden hun stek op de begane grond. De meisjes (de gidsen) hadden hun optrekje op de bovenverdieping. Maar de scheiding van sekse gold niet alleen voor de jeugd. Voor of tijdens de vele toneelvoorstellingen mochten in de kleedkamers alleen mannen of vrouwen aanwezig zijn.

1960: Einde patronaat.

Tussen 1921 en 1960 vervulde het patronaat een zeer belangrijke functie in de Heerder gemeenschap. Menig in die tijd opgegroeide Heerde-naar denkt nog met weemoed aan die periode terug.

Eind jaren '50 kwam het Kerkbestuur tot de conclusie dat het patronaat niet meer voldeed aan de eisen des tijds. Het resulteerde in 1960 tot verkoop van het pand voor de som van f 60.000,= . Koper was de te Maastricht gevestigde "J.J. Muijtjens Draadverwerkende Industrie Maastricht (Dravima) N.V.", vertegenwoordigd door de enig directeur de heer Johannes Jacobus Muijtjens, fabrikant, wonende aan de Bergerstraat 59 te Scharn-Heer (11). Dravima N.V. vervaardigde o.a. staal-

draadhoepels voor de rijwielinindustrie. Bij de verkoop werd aangetekend dat de familie J.H. Beckers-Heinemans het woonhuis bewoonde en dat de huuropbrengsten dus ook overgingen naar Dravima N.V. De koper mocht de deuropening tussen de keuken en de to-

Het voltallige personeel van Dravima poseert in 1963 voor het voormalige patronaat.

neelzaal en de deur tussen gang en repetitielokaal dicht en/of afsluiten, maar wel op eigen kosten.

“De Lichtboei” (een houten gebouw, gebouwd in de wei van het patronaat) bleef eigendom van de kerk. De jeugdorganisatie, tegenwoordig Scouting St. Jan was gebruiker van dit gebouw.

Het vervolg.

Op 4 april 1977 verkocht Dravima N.V. het pand (bedrijfsgebouw, twee garages, parkeerterrein, ondergrond, tuin en verdere aanhoorigheden) en het pand Pastoor Heijnenstraat 42, dat als kantoorruimte diende, aan Transonex B.V., gevestigd te Rotterdam.

Via Transonex werd het pand eigendom van “B.V. Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen (Neerlands Grondbezit)”.

Op 30 maart 1994 verkocht “Neerlands Grondbezit” het pand en aanhoorigheden aan de heer Jacobus Johannes Aerts (13). Hij is momenteel de eigenaar van het pand.

Het voormalige woonhuis is verbouwd tot appartementen-complex. Tevens is er het kantoor van Aerts Vastgoed gevestigd.

Aerts Vastgoed heeft plannen het achterste gedeelte (het oude fa-

brieksdeel) te slopen en hier een nieuw appartementen-complex te bouwen. (Zie hierover ook de foto's op pagina 14 en plattegrond pag. 18/19.) Opmerkelijk is dat de heer Aerts vroeger zelf in het patronaat heeft gewoond. Daardoor heeft hij ongetwijfeld een persoonlijke band met het pand. In ieder geval heeft hij het pand behouden voor eventuele sloop. Het pand staat namelijk niet op de monumentenlijst.

- (1) Kadaster Limburg, register Heer, acte 294/35, 1859.
- (2) Volgens mededeling van de heer Janssen, thans 85 jaar oud, echtgenoot van Maria Janssen-v.d. Sterren. Mevrouw v.d. Sterren is een stiefdochter van Baronesse Cato van Voorst tot Voorst en Schadewijk.
- (3) Zie Aörke no. 5, oktober 1999.
- (4) Kadaster Limburg, register Heer, acte 1204/63, 1919.
- (5) Ibidem, acte 1257/47, 1921.
- (6) J.M. van de Venne, “Geschiedenis van Heer”, pagina's 416-417.
- (7) Archief Kerk St. Petrus-Banden Heer. Brief van 4 augustus 1921.
- (8) Ibidem, brief van 31 mei 1947.
- (9) Ibidem, H 7
- (10) Ibidem, H 7
- (11) Kadaster Limburg, register Heer, acte 2261/22, 1960.
- (12) Ibidem, register Maastricht, acte 3651/9, 1977.
- (13) Ibidem, acte 8878/61, 1994.

*Foto boven:
Het vroegere patronaat na de verbouwing tot o.a. appartementencomplex. Met 4 dakkapellen. Aan de linkerkant de min of meer ontsierende garages en het vooraanzicht van de bijgebouwde zaal in 1957.*

*Foto rechts:
(Achterzijde) De beide zalen, die in de loop der tijden zijn bijgebouwd.
In het midden de eerste zaal (1921) en rechts de zaal, gebouwd in 1957.*

Over niet al te lange tijd zullen ook deze beelden tot de historie behoren. Op deze plek zullen dan appartementen verschijnen.

De Heugemer overlaat.

Vóór 1920, toen vanaf 1794 de grens van de voormalige gemeente Heer nog tot aan de Maasarm bij Randwijck liep, was **de Heugemer overlaat** (uitgebreid winterbed van de Maas beginnend bij Heugem,) al een doorn in het oog van inwoners van het dorp Heer. Immers bijna ieder jaar als de Maas buiten haar oevers trad, overstroomde dat deel van Heer dat in het winterbed van deze rivier lag.

Uiteraard kon daar niet anders dan met groot risico gebouwd worden. Ook de gewassen die daar werden verbouwd, hadden, zo ze al niet helemaal vernield werden, veel te lijden van de wateroverlast. Dit was ook het geval in Heugem en in Limmel waar het overtollige Maaswater zich weer via de beek de Kanjel met de hoofdstroom van de Maas verenigde.

Reeds in 1916 hebben de ten oosten van de Maas liggende plaatsen gezamenlijk geprobeerd via een verzoek aan de Provincie daar wat aan te doen, echter zonder resultaat. Men stelde voor, een beschermende waterkering (een dijk) aan te leggen langs de Maas van Heugem tot Itteren. Maar de uitvoering daarvan was, hoewel vrij eenvoudig in technisch opzicht, niet te realiseren omdat er eerst een complex van waterbouwkundige werken uitgevoerd moesten worden wilde men voorkomen dat de overstromingen zich naar andere streken zou verplaatsen.

De Maas zou b.v. uitgediept moeten worden om de capaciteit en de stroomsnelheid zo te verhogen dat ook het bij hoog Maaswater door de overlaat stromende water (ca. 300 m³/sec. gemeten op 1-1-1926) afgevoerd zou kunnen worden.

De St. Servaasbrug, een grote belemmering voor de doorvoer van het Maaswater, zeker nadat een boog van die brug t.b.v. het kanaal naar Luik verwijderd was, zou verbeterd of volgens velen afgebroken moeten worden. Dat laatste is gelukkig niet gebeurd.

Ook internationaal moest men nog met de Belgen tot overeenstemming zien te komen over de Maaskanalisisatie.

Na de overstromingen in 1784 en de overstroming door een ijsvloed die de doorlaat bij de Maasbrug in 1799 versperde, trad de Maas ook

nog buiten haar oevers in 1817, 1828, 1830 en 1850. Maar rampzalig was de overstroming in 1880 waarvan de oorzaak werd gelegd bij de afbraak van de vestingwerken, die zo rigoureuus werd uitgevoerd dat men vergat aandacht te besteden aan de waterafvoer van de Maas die door het puin gestagneerd werd.

De overstroming in de winter 1925-'26 (nóg zijn er mensen die zich dat kunnen herinneren) was de druppel die de emmer deed overlopen. Deze watervloed, 3000 m³/sec. én de aanleg van het Julianakanaal (waarvoor de eerste spade werd gestoken op 22 oktober 1925) welk kanaal door de overlaat zou gaan lopen, heeft er het meest toe bijgedragen dat een begin gemaakt werd met werken die ten doel hadden de wateroverlast, althans door Wijck te beperken.

Ook de hoge werkloosheid heeft haast gezet achter de plannen om de voorgenomen werkzaamheden te realiseren. Het kon voornamelijk als werkverschaffingsproject uitgevoerd worden, wat de uitvoeringskosten aanmerkelijk zou drukken.

In 1920 verloor Heer een deel van haar grondgebied aan Maastricht. Het toen door Maastricht geannexeerde gebied lag in zijn geheel in het overstromingsgebied van de Maas. (zie foto op pagina 34.)

Wie 't hoeg water kaom...

Relaas van een door het hoog Maaswater getroffen huismoeder.

Veer hawwe 't hoés e paar jaor gegaole en v'r hawwe nog hiel vääol werrek draan gehad. Iech zaot mèt veer kinder. D'n ajtste waor zeve jaor en de jongste twie maond.

Wie 't water kaom, hób v'r aal nao bove gebrach en dat waor 'n hiel geslèps. Gelökkig waor 't verreke al gesjlach en 't gevóchels zaot op 'n verhugingske in de sjtaal sjus wie aoch de kneins. Mèt angs in 't hert zaog iech 't hoeg water kome, mé de maan, dei vaan Heugem geboortig is, zoag 't neet zoe duuster in ómtot heer dat dèkser haw mèt-gemaak en dae zag: "V'r goon neet 't hoés oet". Toen op 't lèste de keuketaofel op 't water begós te drieve en de börgemeister kaom en zag tot heer niks aandersj mie veur ós kós doen es ós met e beutsje

nao familie breenge, hóbbe v'r ós met leid en meute in 'n aajd kevaak nao de Kerkstraot vare laote. Veer woorte ingekerteerd bee Sjang en Marie van de Braok dat waor e nissjeke vaan miech mèt häöre maan boe v'r ós good met kóste hóbbe. Die hawwe zelf aoch 'n sjtruij kinder en aoch zjus get kleins. En toen hóbbe v'r dei vaan ós maar bee dat vaan hön gelag, in éi weegske. V'r hóbbe nog demèt mote lachte aal waor 't daan behellepe.

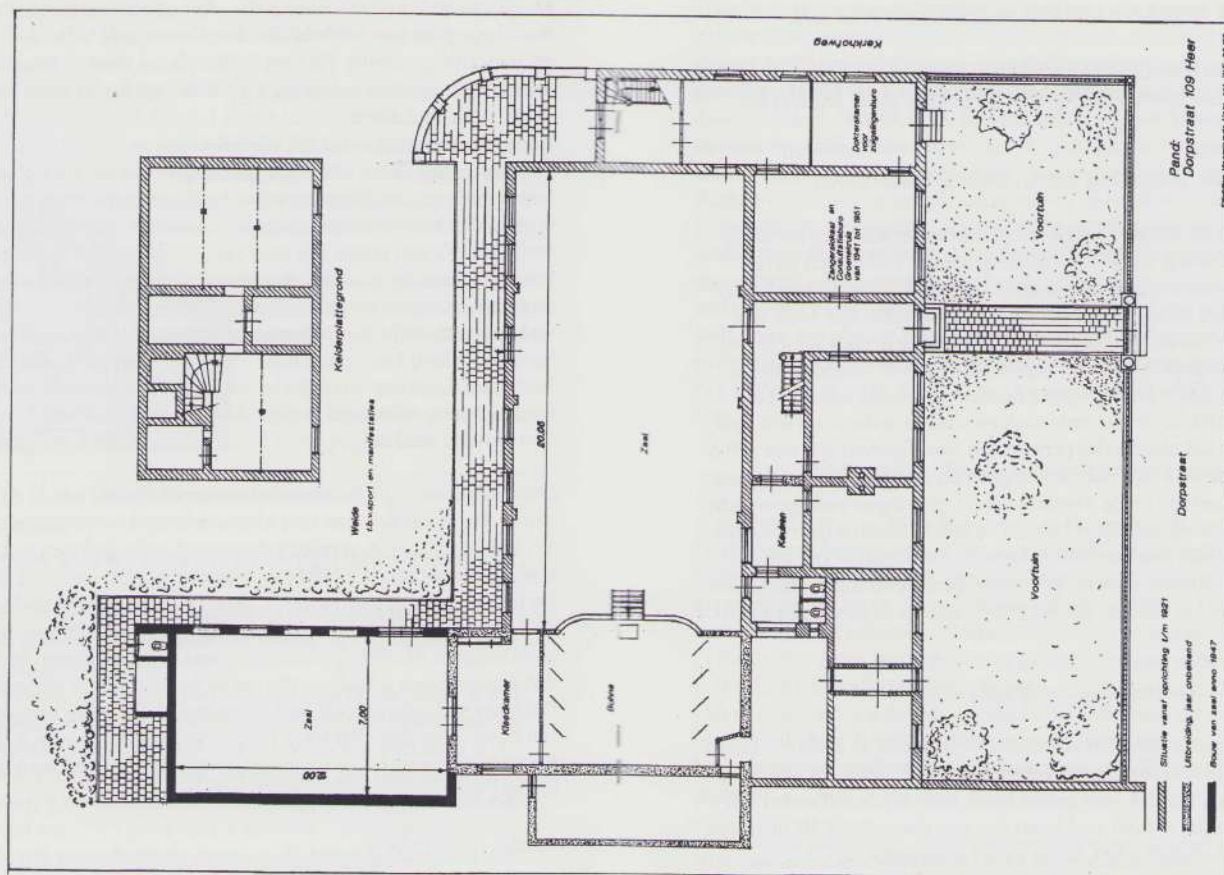
Toen 't water gezak waor, en v'r truk kóste, te voet natuurlijk, hób v'r dao gae graas euver laote greuje en mèt alles wat v'r ós e paar daag teveure mèt hawwe kénne sjnappe, 'n krouker vaol, zien v'r mèt errem zèn weer nao hoes getrokke. Mé wie iech dow dao de ravaasj zoog mós iech mich toch eve zètte en hob iech dao gekrete wie e kleij kind van d'n eilend. Van d'n erremooj zien v'r toch mer weer obbenuijts begós. Wat wowste aandersj ?

Dao waor toen nog nörreges riool en aan de sjroont oet de zinkpöt dae aan de moer plakde kóste veer zien wie hoeg 't water gesjtaande haw. V'r hóbbe dat mèt 'n graafsjoep devaanaaf mote sjteke en iech zal mer zjwiege van de res. V'r hóbbe nuireges geine sent vaan truk gekrege en dat haet ós jaore achteroet gezat. En v'r hawwe in daen tied toch al neet vääol sjoens in 't hoés. De brak haet nog versjeije jaore nou de sjömmel gesjtoonke en de voch is noets mie gaans droet gegaange. Iech hób al-tied sjpiet devaan gehad tot v'r neet in de Klonie zien blieve woene. Dat waor wel geheurd, mé iech hób näöriges lieverder gewoend es dao. Dat hoeg water dow, dat waor e kruus veur de luij van op 't Brook. Slivvenier bewaar ós tot v'r dao in 't vervolg veur gespaard maoge blieve.

Tineke van Elisabeth.

Plattegrond van het voormalige patronaat (en weide), anno 1999

Aantekeningen van Pastoor Rutten. (Deel 6)

1663. Schilderen van twee houten hekken in de kerk.

Ik liet de houten hekken schilderen om de kapel van O.L. Vrouw en om het doophuis. Dat kostte mij ongeveer 14 gulden, als ik mij niet bedrieg.

1664. Herstelling van het kruis op de kerktoren.

“Op heden den 30 Januarii hebbe ick pastoir onderschreven het cruys dese kercke, 't welck sceyff ende crom gehangen hadde veel jaeren naer Jan Frints huyswaerts, als wesende derwaerts door 't gewalt des windts gedreven, laeten recht setten door Jacob Herts, den soon van meester Jurgen Herts, die den toren getimmert heeft, ende door Ernen Schynts, leyendecker. Dewelcke seyden, dat de twee onderste ringen om de haus der spille sich opwaerts hadden gedrongen ende datt er maer twee beytels in den bovense ruck en waeren ende de aff offt uytgevallen, alsoo dat niet sonder peryckellen was. Daerom syn vier offt 5 offt 6 nieuwe beytels bij Peter Mouligen den smit gemaect wagende ieder een pont ontrent, ende daarmede recht gedrongen ende gevesticht. De voorschreven werckliedens hebben de kerck haeren arbeyt geschonken ende syn alleen met eenich bier vereert. Ad majorem Dei gloriam omnia faxta. E. Rutten, pastoir. In eenighe aenteeckening by den custer berustende wordt gevonden, dat het cruys swaer is in gewich 213 ponden alleen.”

Vernieuwing van de zijbeuk der kerk.

“Item hebbe ick den geheelen affhanck soo lanck als de kercke is laeten opneemen ende herniewen, renoveeren, van Ons L. Vrouwecapittel (1) tot het doophuys, 't welck veel gecost heeft, ende bij de elff orden leyen dacks laeten leggen nieuw; veel houts soo aen timmerhout als plancken tot lomersiersel (2) ende steen, latten ende iserenwerck.”

1665. Biddag door de Staten voorgeschreven te Heer.

“Den 9e offt 10e Januari hebben de knechten van Rutger Ilem, ontvanger der Hoogmogende Heeren Staeten, op de kerkdeur van Heer een placæet geaffigeert van hunnen bid- ende vastdag, vreesende den Engelschen creghe van Carel Stuarts soon, coninck van Engelandt (1). Ende desen bidtdag is oock in de elff bancken der Eerw. Heeren van St. Servaas opgeslagen door bevel der Hoogmogende. Volgens placæet, dat ick onderschreven gelesen hebb, sonder twijffel per instantiam Ruthgeri van Ilem receptoris nobis infensi (2) om voet te nemen ende possessie der elff bancken, die altijd vrij zende exempt syn geweest a multis saeculis (3), ende dit is het eerste placæet, dat ons tot hunne bid-dagen heeft willen constringeren ende seker een pure nieuwe inventie, ende op den 21 Januari voorschreven jaers 1665 is den biddag aange-stelt. Ende het placæet met den clockenslagh geaffigeert niet sonder prejudicie der elff bancken ende heer etc.” Wij waren gedwongen die dag te vieren, want er was daaraan toegevoegd: op straffe van 100 gulden.

Plakkaten betreffende de tweede Engelse oorlog.

“Den 3en Mert syn van de knechten van Rutger van Ilem, der Hoogmogende heeren Staeten ontvanger, opgeslagen 4 placæeten: Verbiende het eerste alle gereedschappen tot de vischerye dienstich, als chaloepen, vaten, lijnen, harpoenen offt ander tuych te vaeren uyt haere landen tot nabuyrige plaetsen offt natien op poene van confiscatie derselve, het derde part aen den aanbrenger, het anderederde part aen den officier die calangie doen sall etc. Het tweede verbiedt de geheele vischerye ende vaert op en ontrent Groenlandt door d'aenstaende sayson des loopende jaers 1665 op gelyck poene van confiscatie der schepen, etc. den 26 Januari 1665 gepapheert.

(1) Karel II (1630-1685) besteeg in 1660 bij de Restauratie (herstel van vorstendom) de Engelse troon *.

(2) Op aandringen van de ontvanger Ruthger van Ilem, die ons niet goedgezind is.

(3) Sinds vele eeuwen.

Het derde placat spreekt van den Engelsche cryghe beginnende: Also wij tot ons leetwesen hoe langer soo meer bevinden, dat de differentien tusschen de croon van Engelandt ende desen Staet, die wij door alle middelen gheerne hadden gesien ende daernaer getracht hebben dat in der minnen hadden ter neder gelecht worden, so verre zijn gecoemen, dat den coninck van Groot Britanië door sijne oorloghschepen ende subjecten niet alleen heeft doen aenhaelen, opbrengen ende vercoopen alle scheepen ende goederen in de voorgeschreven zeven Vereenichden Nederlanden thuis hoorende, die sy hebben connen machtich werden, nemaer oock vervolgens eenige van de oorloghschepen van den hochgemelden Staet vyantlyck te aggresseeren ende daerdoor in een openbare rupture syn gevallen: so ist dat wy om pregnante reden verbieden alle vaert uyt de Vereenichde Nederlanden ende 't ressort van dien tzy dor 't Canael, oock ten Engelant om, naer den Oosten, ten Nortwegen etc., op poene van te cinfisceeren alle schippen, te appliceeren aen den aenbrenger een 3de part en een 3de part aan den officier en het andere aen de gemeynten etc.

Het vierde placat begint: Die Staeten der Vereenichde etc. doen te weeten. Alsoo het den coninck van Groot Britanniën gelust heeft sonder eenighe wettighe oorsaek oft reden, verachtende ende verwerpene alle salutare ende redelycke aanbiedinghen ende aangewende officiën om als onder de voorgaende successive coningen met den Staet der Vereenichden Nederlanden te blijven in goede vriendschappen ende correspondentie, denselven Staet ende ingesetene van dien eerst onder opgeraepde pretexten veelsints te beschaedigen in haeren coophandel soo binnen als buyten Europa, oock vervolgens met openbaeren orlogh te aggresseeren, den voorschreven coophandel in aller manieren bij haer daedelyck te turbeeren, toonende also niet anders voor ogen te hebben als sich selven met soodanighe ongerechtighe middelen te verrycken, de goede ingesetene te ontsetten van hare middelen ende voortnementlyck te priveeren (waer het mogelyck) van alle commercien over zee ende neeringe binnenslants: so ist etc. dat wij den gemelten coninck willen tegentreden, statueeren ende interdiceren, dat gheene waren oft coophandelschappen van Engelant, oft procinciën onder denzelve staende, sullen in deze Vereenighde Nederlanden gebracht worden op poene als in

het placat inhoudt; op poene van duysent Caroli guldens sal den inbrenger sulcker waeren gemulcteert worden ende grossiers ende winceliers, die die dusdanighe manufacturen daarvan sullen inbrengchen: ende te appliceeren als in voorighe placaten “.

*De werckliedens hebben de kerck haeren arbeyt geschonken ende syn alleen met eenich bier vereert...
(Zie pagina 20, herstel kerktoren)*

Lambertus Heuts van D' Heerewegh.

* 27 januari 1713 Gracht-Oirsbeek † 25 maart 1790 Heer.

Lambertus Heuts was nog geen vijf en een half jaar oud toen zijn vader op 30 jarige leeftijd kwam te overlijden. Op enkele weken na waren Mathias en Gertrudis 10 jaar geleden in Schinnen getrouwd, dat heeft hij niet meer kunnen vieren. Gertrude bleef alleen achter met 6 kinderen, waarvan de oudste 9 jaar en de jongste 3 maanden was. Twee jongens en vier meisjes. Lambertus was het derde kind van het gezin Heuts-Feijss. Het moeten harde tijden geweest zijn daar in Gracht, een gehucht van een paar huizen onder aan de helling in Oirsbeek.

Rond zijn twintigste trekt Lambert naar Heer waar hij Anna Margaretha leert kennen, een dochter van Mathias Mertens en Anna Smets, waarmee hij op 30 september 1736 in Heer trouwt in de oude parochiekerk. Lambert is dan 23 en zijn bruid 19 jaar. Pastoor Petrus Frambach zegent hun huwelijk in. Nog geen 5 maanden later wordt hun eerste kind geboren, een zoon, die zij Mathias noemen. Vrijwel zeker vernoemd naar zijn overleden vader, omdat zijn zus Maria doopgetuige "loco" is. In de plaats van, maar wie zij vertegenwoordigt is niet vermeld. Zij krijgen in Heer 7 kinderen, 3 jongens en 4 meisjes waarvan een zontje na een maand en een dochtertje na anderhalf jaar komt te overlijden. Michael, de twee jaar oudere en enige broer van Lambert sterft op 4 sept. 1745 op 34 jarige leeftijd in Gracht-Oirsbeek.

Met Lambertus komt ook zijn 3 jaar jongere zuster Maria naar Heer, die omstreeks 1736 in Heer trouwt met Dionisius Schillinx. Lambertus en Anna Margaretha vernoemen hun kinderen om en om naar hun beide ouders Mathias en Gertrudis Heuts en Mathias en Anna-Maria Mertens, maar bij de doopgetuigen komen wij wel Maria en Michael - zus en broer van Lambertus - met de vermelding loco tegen, maar geen enkele keer moeder en grootmoeder Gertrudis Heuts-Feijss. Uit het huwelijk van Maria met Dionisius worden 8 kinderen geboren, 5 jongens en 3 meisjes. Lambertus is doopgetuige van Lambertus Schillinx die op 18 sept. 1736 in Heer wordt gedoopt. Bij de doop van hun zesde kind Maria Gertrudis op 18 aug. 1752 in Heer is Gertrudis Heuts-Feijss voor het eerst en voor het laatst in persoon meter van de dopelinge. Zij is dan 62 jaar oud. Hierna worden in het gezin van Lambertus nog twee meisjes naar haar vernoemd en bij Maria nog een dochter. Was Gertrudis boos, verdrietig of vaak ziek, waren het de oorlogsomstandigheden rond Maastricht of was er een andere reden om slechts een keer voor een doop van haar kleinkinderen naar Heer te komen, wij zullen het nooit weten. Gertrudis Heuts-Feijss is in 1767 vijf dagen voor Kerstmis op 77 jarige leeftijd in haar geboorteplaats Schinnen overleden.

Op 30 juni 1762 gaat Lambertus samen met zijn vrouw naar het kantoor van Notaris Henri Hupkens in Maastricht. Zij gaan een "huys en hoff" kopen van de erven Anna en Gertruyd Wijnants wonende in Leuven en hun zuster Helena gehuwd met Gerardus Oris beiden van Heer. "Het huys en hoff, groot omtrent vijff groot Roeden, gelegen binnen de Heerlijcksheijd Heer, Reigten ten Sonne opganck D'Heerewegh, te Sonnen onderganck d'Heer Adv. Rutens, voorhoofd d'Heer Cannonick van Eijll en langs D'Heerewegh Pieter Michels". Ten overstaan van de notaris en de getuigen Joris Lenaerts van Sichen en Servatius Nelissen van Sussen betaalt Lambertus "hondert en vijffthien gls Maestricht Cours" voor hun nieuwe bezit, dat bovendien belast is met de jaarlijks levering van "twee Capuijnen en een half aen het Capittel van St. Servaes alhier" en "twee vaeten Rogge jaerlijcx aen de Kerck van Heer". Op een kaart van Heer uit 1891 staat

"Aan de Heereweg" het gebied aangegeven rond de oude weg van Scharn naar Cadier en Keer ter hoogte van het huidige hotel-restaurant "In den Hoof" die dan de "Weg van Maastricht naar Aken" heet en richting Huize St. Joseph loopt.

Lambertus Heuts is de stamvader van honderden die de naam Heuts dragen, een naam die nauw verbonden is met de voormalige gemeente Heer. Om Lambertus, de grondlegger van de Heerder tak, te eren en te onderscheiden van alle anderen noem ik hem Lambertus Heuts van D'Heerewegh. Lambertus is op 25 maart 1790 op 77 jarige leeftijd overleden en zijn vrouw op 25 april 1792 eveneens in Heer, 74 jaar oud.

Uit de "Genealogie van de Maaslandse familie Heuts van D'Heerewegh" door Leon G.G. Heuts. Heer-Maastricht 21 juli 1999.

Tina Welzen-Aarts ("Tien van Lecie").

Zij is dan misschien niet de oudste, maar wel een van de oudste mensen die geboren zijn in Heer toen Heer nog zelfstandig was. Wij waren op bezoek bij Tina Welzen-Aarts, of voor oudere Heerdenaren "**Tien van Lecie**". Op onze vraag of zij iets wilde vertellen over vroeger kwam het antwoord "*Jong diech moos miech niks vraoge, iech weit niks*". Maar dat viel wel mee.

Zij werd geboren in de Dorpstraat, op de plaats waar nu de Rabobank staat. Zij was niet de enige die zich op 3 februari 1905 aankondigde; zij was de helft van een tweeling. In totaal werden in het gezin tien kinderen geboren. Haar vader was meesterstoker op de Céramique en moeder verdiende de kost door hard te werken voor het gezin.

Schooltijd.

"Ik groeide op in Heer en ging hier in Opveld naar de lagere schol. Om naar school te kunnen gaan moesten wij door de Dorpstraat, vervolgens door een klein weggetje dat nu de Kerkhofweg is en dan langs het

nieuwe kerkhof waar een smal weggetje liep. Onderweg werd dan de catechismus geleerd. Want owee, als je op school kwam en de *Kristeliker* niet kende. Dan zwaaide er wat ! Ik volgde zes klassen lager onderwijs waarvan ik mij nog enkele namen van onderwijzeressen weet te herinneren. Twee dames Marres uit Maastricht en ene juffrouw Kempzaad. Het onderwijs was toch heel anders dan *alleweijl*. De kinderen hadden ontzag en waardeerden het onderwijzend personeel”.

Na de schooltijd aan het werk...

“Na de lagere school, *dan sjting de knapzak klaor* en moest je gaan werken. Ik weet nog dat ik als kindermisje begon bij het gezin Brouwers-Kicken. Maar niet alleen kinderverzorging, ook luiers wassen (op de hand). Ook strijken en huishoudelijk werk behoorde tot jouw taak. Dit werk bleef ik doen totdat ik ongeveer 15 jaar was. Toen ben ik in een slagerij bij John Starren-Caenen op de *Hoegebröksjtraot* gaan werken. Ook hier moest alle huishoudelijk werk gedaan worden. Soms moest ik dan ook helpen in de slagerij. Ik heb dit werk ongeveer 4½ jaar gedaan. Ja jong, je moet weten het was in die tijd niet zoals nu, *veer moste te voot, op de kloompe euver den Awwe weeg nao Mestreech*. Het was een heerlijke tijd; we hadden niet veel maar we waren wel gelukkig en tevreden”.

In dienst van Pastoor Heijnen.

“Nadat ik dat werk had opgezegd kwam ik thuis om mee te helpen. Pastoor Heijnen die op bezoek kwam, hoorde dat ik zonder werk zat. Meteen kwam de opmerking dat ik dan wel bij hem op de pastorie het huishouden kon komen doen. De hulp van Tina kon hij goed gebruiken. Maar het bleef niet bij het huishoudelijk werk alleen. Later kwam de kerk poetsen erbij. Ook de strijkerij moest gedaan worden. Het strijken moest gedaan worden met het *Aombere-iezzer*. Dat was een apparaat dat gevuld werd met gloeiende houtskool, want een electrisch strijkijzer bestond nog niet of misschien was het te duur. Mechel, de huishoudster van pastoor Heijnen vulde de ijzers waarna ik dan moest strijken. En denk maar niet dat het niet werd nagekeken. Was er ook maar een plooi tje verkeerd dan werd het terug in de wasmand gedaan.

Mechel was een zuster van pastoor Heijnen. Pastoor Heijnen was, als hij niet in de kerk was, te vinden in zijn tuin. In zijn zwarte toog was hij altijd bezig met schoffelen, onkruid wieden en planten. Het is dus wel te begrijpen dat zijn toog alle kleuren had, behalve echt zwart, want hij zat de meeste tijd vol modder. *Och jao, dat mot iech diech aoch nog vertèlle*, hij was ook een gebedsgenezer, daar stond hij voor bekend. Ik weet nog dat er eens iemand aan de deur kwam, ze had vreselijke kiespijn. Toen pastoor Heijnen kwam en hij de situatie had bekeken gaf hij aan patiënt de opdracht om met hem mee naar de tuin te gaan. Aangekomen in de tuin kreeg ze de opdracht, *plök mich ins eine doon aaf van die hegk en dooch diene moond ope*. Intussen bad hij diverse gebeden en stak met de doorn in de mond. Zo, ga nu maar naar huis. En jawel hoor, de kiespijn was over. In de middaguren lag hij op de altaartrappen in gebed verzonken. Hij deed vele goede werken. Hij was streng maar ook rechtvaardig. Hij behandelde rijk en arm op dezelfde wijze. Daar kan ik nog een anekdote over vertellen. Het was een dochter van rijke mensen die aan de Bergerstraat woonden. Het bruidje kwam naar de kerk, maar de jurk was ietwat gedecolleteerd. Pastoor Heijnen vond dat dit niet kon en weigerde hun te trouwen en de communie. *Gank diech mer iersj get aen doen en kom dan mer trök*, was zijn uitroep.

Pastoor Heijnen deed ook in stilte veel goede werken. Dat deed hij samen met Mevrouw Becker van op de Burght. Deze kwam vaak in de koets op rubberbanden naar de pastorie. Ze was gekleed in een jurk uit die tijd, *’t kleid tow tot aan d’n hals, ze haw ouch altied e kiensje veur*. Ze kwam dan met *e bugelke met geld*, ze vergaderden dan een hele tijd met hun twee. Maar ook mijn broer Jaques kwam eens op het idee om iets aan de armoedebestrijding te doen. In de tuin stonden enkele bomen met prachtige *Meiblonne*. Jaques kwam op het idee om van deze bloemen boeketten te maken en deze door moeder Lecie op de markt in Maastricht te verkopen à 25 cent per bos. Pastoor Heijnen gaf hiervoor zijn toestemming en het leverde uiteindelijk enkele guldens op. Ook dit geld werd uitgegeven aan goede doeleinden.”

Verkering oftewel vrijage....

Inmiddels kwam er een jongen bij het gezin Aarts thuis. Deze jongeman (Jan Arianus Welzen) zag wel iets in Tina en vroeg of zij zin had om mee te gaan naar het bal. "Nu moet je weten jong, ik kon helemaal niet dansen. Dat leerden we *achter de Steig dat mochte ze thoes neet weite*, want ik was in de ogen van mijn ouders nog veel te jong om naar een café of danszaal te gaan. Maar toen de jongeman mij vroeg om mee te gaan stemden mijn ouders toe. *Veer moste waal om tien oor thoes zien*. We hebben vier jaar verkering gehad en gespaard en toen zijn we getrouwd. Dat mijn werk op de pastorie gewaardeerd werd bleek later. Op onze bruiloft kregen we een beurs met daarin 50 gulden. Een de huwelijksmis hoefden we ook niet te betalen."

Het gezin Welzen.

"Mijn man had inmiddels een baan gekregen bij het spoor als leerling-machinist. Hij had liefde voor zijn werk, was altijd aanwezig en mede daardoor werd hij benoemd tot hoofdmachinist." In het gezin Welzen werden twee jongens geboren: Tom en Jaques. Ook zij hebben later veel bijgedragen aan de Heerder gemeenschap. "*Hier waar noch Hier*, want je moet weten dat wanneer iemand uit een ander dorp kennis kreeg aan een Heerder meisje, dit door de Heerder jongens niet toegelaten werd, zodoende moesten de vrijers van buiten Heer zorgen om weg te komen."

Kermis.

"Als de kermis in aantocht was dan merkte je aan iedereen dat het ging gebeuren. De *groete pôts* moest gedaan worden. Gordijnen wassen, tafels schuren met *melleger, greun zeip en eine wösj struu*". Buiten werden de huizen van een nieuwe kalklaag voorzien die na het opdrogen spierwit uitzagen. De onderkanten van het huis werden geteerd. Dat was het het aanbrenge van een zwarte teerlaag. De vrouwen overlegden wat en hoeveel vlaaien ieder ging bakken. Er werd overleg gepleegd hoe de rijst gekookt werd, wat er verder nog in gedaan werd enz. "Ik weet dat mijn grootmoeder 22 vlaaien klaarmaakte. Deze werden dan naar de bakker Jaqueske Quaden in de Dorpstraat gebracht om af te bakken. Het was veel werk maar het was wel gezellig. Je leefde naar een hoogtepunt in het jaar. Maar er werden ook konijnen geslacht,

dat deed moeder allemaal zelf. Daarbij nog enkele kippen en haantjes slachten en plukken. Wij kinderen vonden dit allemaal prachtig en stonden erbij te kijken. Want zo werd gedacht, zij moeten het ook maar leren. En als het dan Pinksteren was, dan ging de processie uit. Heel de gemeenschap liep biddend mee. Als familie nog niet thuis was om de processie te zien dan kwamen ze toch op tijd, *veur de middig*. Bij ons kwamen broers en zusters van mijn moeder, die niet in Heer woonden. Alles wat enkele dagen tevoren was geslacht, gekookt en klaargemaakt voor het middagmaal (kermismaal). Na dit alles ging Pa met de mannelijke familieleden naar een café om *ei gleiske beer* te drinken. Wij als kinderen kregen van moeder twee centen per kind, om *nao 't meuleke te kinne goon*. De kermis stond in mijn tijd op de speelplaats van de jongensschool. Wanneer Pa dan terug was, was het tijd voor het avondeten. De *sjeenk* werd van het plafond gehaald en er werden plakken van gesneden. Het zelfgebakken roggebrood met mosterd was de volgende delicatessé. Maar vergeet ook niet de zelfgebakken *mik* en verse koffie. Het was echt kermis. Niet alleen thuis, ook op straat was er geen doorkomen aan. Grote drommen mensen liepen over de straat en je kon zien dat mensen zich amuseerden. Wij moesten in die tijd 's-zondags naar twee missen en ook 's avonds nog de rozenkrans bidden.

Muzikale familie.

"Mijn man was lid van de Koninklijke Harmonie van Heer. Hij was als vijfjarige gevraagd door de voorzitter Sjo Kerckhoffs en kreeg zijn eerste muziekonderricht van de heer Hegtermans." Ook de zonen Welzen zijn door hun lidmaatschap van de harmonie met de muziek opgegroeid. Tom heeft als tambour-maitre en instructeur bij drumband St. Jan zijn sporen achtergelaten. Zoon Jaques bracht het tot dirigent van verschillende muziekverenigingen in het Limburgse.

Providentia.

Momenteel verblijft mevrouw Welzen-Aarts in Huize Providentia in de Veldstraat. "Ik voel me hier thuis en ben tevreden. Het leven was niet gemakkelijk maar het was wel gezellig en we waren tevreden" zo besluit zij haar verhaal. Hartelijk dank mevrouw Welzen voor uw verhaal.

De stoomtram door Heer.

Als zelfs J.M. van de Venne, hoofdarchivaris aan het Rijksarchief te Maastricht in zijn boek "Geschiedenis van Heer" de ontwikkeling van de Stoomtram Maastricht-Vaals een lijdensweg noemt en er vervolgens slechts een halve pagina aan weidt, wat kunnen wij daar dan nog aan toevoegen? Niets dus. Toch wagen we het erop. Niet zozeer om die ontwikkeling uit de doeken te doen maar meer om de geïnteresseerde ouderen nog eens te laten herinneren aan wat ze er zelf van wisten maar vergeten zijn, en om de jongeren een beeld te geven van wat er alzo gebeurde rond het "tremke" in de korte tijd dat het door Heer stoomde. Al op 27 augustus 1898 berichtten J. Jonkergauw uit Blerick en Mr. A. Wijnands uit Maastricht aan de gemeenteraad van Heer dat zij van de Minister van Waterstaat voorlopige vergunning hadden gekregen voor de aanleg van een elektrische tramlijn van Maastricht naar Vaals. Echter na veel strubbelingen werd pas op 16 april 1925 de lijn met stoomtractie van Maastricht tot Gulpen in exploitatie genomen, nadat het deel waar het op aansloot (van Wijlre tot Vaals) al op 28 juni 1922 tot stand was gekomen.

Omstreeks de jaren '20 werd de een na de andere concessie aangevraagd tot het leggen van tramwegen en exploitatie daarvan in Zuid-Limburg. Het leek wel of iedereen een graantje wou meepikken in de hausse om het Limburgs land te doorsnijden met tramwegen. Men produceerde vermoedelijke cijfers van aantallen reizigers en tonnen te vervoeren vracht waardoor de indruk werd gewekt dat de economische haalbaarheid buiten kijf stond en dat elke dag wachten met de exploitatie, verlies zou opleveren.

Zo lagen er binnen de kortste tijd concessie-aanvragen voor een lijn van Amby naar Gronsveld, naar Hoogcruts, van De Hut naar de Planck en last but not least van Maastricht tot Vaals.

Veel geld en moeite is er geïnvesteerd in de voorbereidingen van tramlijnen die er nooit zijn gekomen.

Aanvankelijk wilde men de tram naar Vaals door Scharm laten lopen, net zoals men in 1816 in principe besloten had om de nieuwe weg naar Aken door Scharm te leiden respectievelijk te verbeteren.

Ook deze keer kregen de notabelen van Scharm, die groter in aantal en van meer importantie schenen dan die van Heer, de kous op de kop. Was in 1816 Scharm ontegenzeggelijk niet alleen beter bereikbaar, de roem van de eertijds grote boerderijen, en een zeer bekende brouwerij en andere voornamen huizen, was nog niet gedoofd. Het heette in die tijd dat de gegoede ingezetenen van de stad Maastricht hun verpozing zochten in het schilderachtige gehucht waar de uitspanningen en uiteraad het bier van goede kwaliteit waren.

Het gemeentebestuur van Heer had zich na de concessie-aanvraag bezonnen op het toekennen daarvan en men was het plan zeer toegeneegen. Maar het traject dat de tram zou gaan volgen had niet ieders voorkeur. Waarschijnlijk onder de indruk van de pressie die op hen werd gelegd (de aanvragers waren zeer gehaast om het werk aan te vangen voor er andere kapers op de kust kwamen) had het gemeentebestuur zich alvast in principe akkoord verklaard, hoewel er van enige oppositie sprake was.

Het was Wethouder Leysen namelijk, die na één nachtje slapen, zijn verzet tegen de tramlijn in een "niet acceptabel" omzette, wat de concessie-aanvragers uitermate slecht is gekomen. Volgens Leysen zou de tram die langs de school zou gaan lopen het lesgeven storen (om niet te zeggen bemoeilijken) en tevens om de gevaarlijke toestanden die zouden gaan ontstaan voor de overstekende jeugd in diezelfde straat. Ontoelaatbaar dus.

De aanvragers hebben echter met grote ijver alternatieven uit de kast gehaald, kortom de stoomtram heeft een gewijzigd traject gekregen en wel over de Akersteenweg.

Toen de plannen waren goedgekeurd is men voortvarend met de aanleg begonnen. Er moest een nieuwe brug komen over de overlaat in het Wijckerveld en voor de rest was het - wat het traject in Heer betrof - een fluitje van een cent. De rail werd op zwaar gecreosoteerde eiken balken op kiezel gelegd waar dat kon. In de bebouwde kom van Heer was de rail voorzien van een contra-rail die in een bakstenen rand opgesloten was. Kleine kindervoetjes konden zich schuifelend tussen deze twee rails, van Piters op het kruispunt (thans café "May" d'n Hook) tot aan Bremers (thans Party Point), voortbewegen en dat ge-

beurde soms met een aantal achtteren. Alleen met schoenen kon dat, maar de meeste kinderen in die tijd liepen nog op klompen. Als er toch onverhoopt een tram aankwam, konden ze het vege lijf redden door de schoen achter te laten, maar zover is het waarschijnlijk nooit gekomen. De snuiters legden vaak spijkers op de rails en lieten die dan plat walsen door het locomotiefje. "Fietsekeugelkes", de lagerkogeltjes van het wiel van een fiets, werden door de tram in de rails geperst en kleine steentjes tot poeder vermalen in allerlei kleuren, waarmee de kleinen zich beschilderden.

Het emplacement aan de Akersteenweg was speelterrein voor de omwonende jeugd die er diepe kuilen groef in de leem en er hutten bouwden van het daar gelegen materiaal. De lijn was daar tweesporig zodat men er kon rangeren en passeren. Aan de wegzijde had men een dijkje aangelegd wat het uitstappen van de reizigers vergemakkelijkte want er was daar een halte, Kruispunt Heer genoemd.

Als de tram het kruispunt ging passeren, floot hij herhaalde malen. Als de wagons voortgeduwd werden in plaats van getrokken, zat iemand met een rode vlag op de kop van de eerste wagon, vaak ook nog voorzien van een luid klinkende bel. Dit kwam echter alleen voor als de tram leem vervoerde naar de overlaat in het Wijckerveld, omdat er niet gekeerd kon worden op de winplaats. Er hebben zich dan ook herhaaldelijk hachelijke situaties voorgedaan die echter nooit catastrofale gevolgen hadden (?).

Ongeveer honderd meter voorbij het kruispunt passeerde de tram vier huizen op amper twee meter afstand. Naar buiten hollen was daar voor de kinderen Heugen, de familie Starren en andere daar wonende levensgevaarlijk.

De opritten van de Oude Molenweg, de Keerderstraat en de weg van Heer naar Bemelen moesten ook vernieuwd worden en dat heeft de gebruikers van die wegen (de heren Ringhs, Nijsen, Geelen, van Hooren, Severeijns, Rethra en van der Boorn) te lang geduurd. Op 27 januari 1924 verzochten ze de gemeente de L.T.M. te sommeren alles in orde te brengen omdat de opritten nagenoeg onberijdbaar waren en gevaar bestond voor afglijden. De adressanten waren waarschijnlijk gepikeerd door achterstallig onderhoud van de Keerderstraat. Het hoeft geen be-

toog dat de belangrijkheid van de Keerderstraat afgenomen was sinds de aanleg van de Akersteenweg en onderhoud niet meer zo noodzakelijk leek. Overigens heeft de L.T.M. het verzoek niet op zich laten zitten en alles in orde gebracht.

Ook bij Bogman (thans Hotel-Café-Restaurant "In Den Hoof") was er een halte, zeker ook ten dienste van bezoekers en pupillen van Huize St. Joseph.

Na het passeren van deze laatste halte, verdween de tram met een weide bocht en daarna een kaarsrecht stuk weg van het Heerder grondgebied op weg naar St. Antoniusbank en verder.

Dit laatste stuk weg wordt ook nu nog de Tramweg genoemd, ook wel Assenweg of de *Zwarte Weg*, omdat na de afbraak van de spoorlijn de weg van Heer naar Bemelen in oude luister werd hersteld en bedekt werd met sintels (verbrande kolenresten).

Slechts twaalf jaar heeft het "Tremke" dienst gedaan. Op 1 maart 1937 ging het ter ziele, ingehaald door het gemotoriseerd vrachtautoverkeer en personenvervoer. Dotremont, de Maastrichtse ijzer- en schroothandelaar kocht het geheel op. Nu nog, na meer dan 70 jaar doen enkele van de toen afgedankte locomotiefjes nog dienst op toeristische trajecten zoals o.a. Hoorn-Medemblik.

Bij het leemvervoer van Heer naar de Heugemer overlaat heeft de tram zijn nut bewezen en heeft voor Heer nut gehad door grotere bedrijvigheid. Dat het personeel in dienst van de L.T.M. van "onbesproken" gedrag moest zijn mag blijken uit het volgende. De Heer Hellebrekers van het Mockveld in Heer en ene v.d. Meer van de Heerderweg vroegen aan de Burgemeester van Heer een bewijs dat zij niet lid waren van de Sociaal Democraten. Dit bewijs werd van hen gevergd door de L.T.M. En ze hebben het nog gekregen ook ! Dus daaraan heeft het niet gelegen. Het "tremke" zou in deze tijd, rijdend op het "berg"traject een toeristische trekpleister zijn geweest.

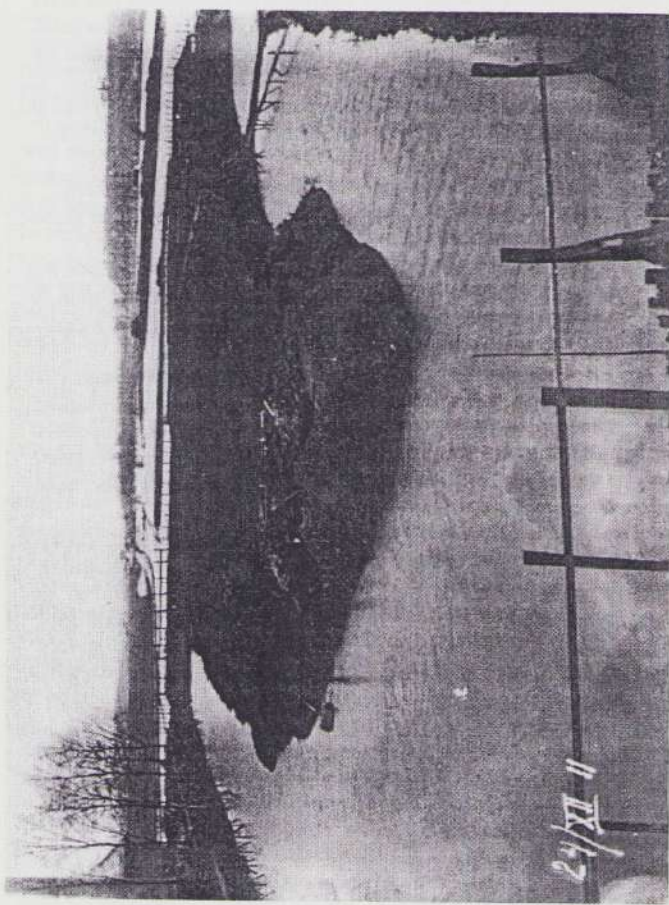
Geraadpleegde literatuur:

J.M. van de Venne, "Geschiedenis van Heer.", Heer 1957.

Gemeentearchief Maastricht, voormalige gemeente Heer.

H. Schreuder, "De stoomtram Vaals-Maastricht, 1923-1939.", Klaaswaal 1991.

F. Janssen, "Sporen van de tram Maastricht-Vaals. Historische wandelroute en geschiedenis.", Maastricht 1997.

't Aörke no. 6 - pag. 34

Water.

Water: De ene keer heb je er te veel van, zoals op de foto links. Het is een deel van de zogenaamde Heugemer overlaat. (Zie pag. 15). Foto beneden: De andere keer moet je pompen om de emmers vol te krijgen. Deze waterpomp stond "Onder de Kerk" (± 1925). Op de achtergrond is een deel van de Demertstraat en Akersteenweg te zien.

't Aörke no. 6 - pag. 35

"Juffrouw" Gommans.

Als u in Heer (of omstreken)
geboren bent...

En als u tussen (pak'weg) 35 en
70 jaar oud bent...

...dan is het heel goed mogelijk
dat de dame rechts op de foto
uw moeder heeft bijgestaan toen
u ter wereld kwam....

In de zomer van 1928 nam de
toenmalige gemeente-
vroedvrouw Mevrouw Maria
Barbara Leijssen-Lagro van de

een op de andere dag haar ontslag. Paniek in de tent !

Kort daarna begon "Juffrouw" Gommans (* Kessel, 29 oktober 1900
† Maastricht, 6 juli 1965) haar werkzaamheden als vroedvrouw.

Bijzondere Veldeke-uitgave.

Kort voor de annexatie van Heer door Maastricht heeft de Stichting Veldeke een hele uitgave van haar tijdschrift besteed aan de lotgevallen in de voormalige gemeente Heer. Met o.a. een lijst van de schutterskonin-
gen en foto's van het koningszilver. Een uitgebreid relaas (in dialect, en met tekeningen) over uitstapjes van Maastrichtse burgers die in de
"Belgische" tijd (1830-1839) naar Scharn trokken om er te eten en
(vooral ook) te drinken. En nog veel meer. Van deze speciale Veldeke-
uitgave zijn door een lezer van 't Äörke een (beperkt) aantal exemplaren
ter beschikking gesteld aan de Stichting Heemkunde Heer.

Als u in het bezit wilt komen van een dergelijk uniek (verzamel)
exemplaar, maak dan / 7,50 over op een van de rekeningen vermeld op
de binnenpagina van de omslag en het wordt u prompt thuisbezorgd.
U kunt ook eerst bellen met een van de bestuurs- of redactieleden.